POPÜLER TARİH

Tarihi Değiştiren Askerler

Ali Çimen

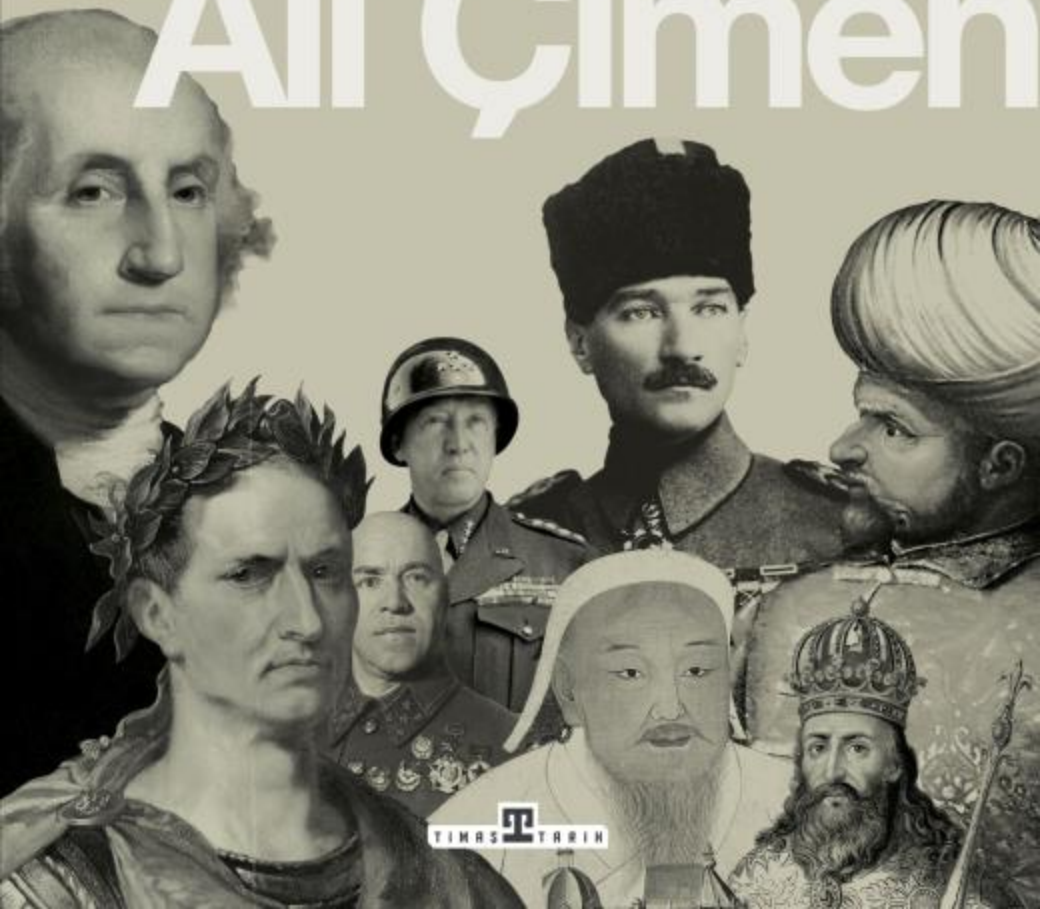

TİMAŞ TARİH

Bir kitapla onlarca askere zafer kazandıran general

SUN TZU

(MÖ 544-MÖ 496)

"Mükemmellik her savaşta çarpışarak
kazanmak değildir. En iyi strateji,
savaşmadan kazanmaktır."

Sun Tzu

Sun Tzu, çok büyük meydan savaşları kazanmış parlak kariyerli bir asker değildi. Hatta, çok kısıtlı kaynaklar göz ardı edilirse, hakkında çok fazla şey bilindiğini de söyleyemeyiz. Bununla birlikte elinizde tuttuğunuz bu kitabın ya da aynı kulvardaki benzerlerinin, Sun Tzu'suz, tuzsuz bir yemeğe benzeyeceklerini iddia edebiliriz.

Peki neden? Gayet basit. Evet, Tzu büyük bir savaşçı değildi, ama imza attığı tek bir kitapla, tarihe adını yazdırmış birçok büyük askere ilham kaynağı olmuştu. Bu eser, bilinen ilk savaş ilimleri kitabı olarak kabul edilen *Bing-Fa*'dan (Savaş Sanatı) başkası değildi.

Tzu aynı zamanda uluslararası ilişkiler teorisindeki "gerçekçilik" yaklaşımının öncülerinden biriydi. Asıl ismi Sun Wu olan Sun Tzu (Efendi Sun), ölümünden sonra, kendisine gösterilen saygı gereği bugün bilinen ismi ile anılmaya başlanacaktı.

Bir kitapla onlarca askere zaferler kazandırdı.

Sun Tzu'nun hayatı hakkında elde bulunan tek kaynak, MÖ 2. yüzyılda tarihçi Sima Qian tarafından yazılmış bir biyografiydi. Qian, burada Sun Tzu'yu MÖ 6. yüzyılda, bugünkü Çin'i

Sun Tzu, *Bing-Fa* (Savaş Sanatı) isimli eseriyle, kendisi büyük zaferler kazanmış bir komutan olamasa da, adını tarihe "komutanlar komutanı" olarak yazdırmayı başarmıştı. MÖ 6. yüzyılda askerî taktikler üzerine kaleme aldığı eseri, özellikle 20. yüzyılda yapılan kaliteli çevirileriyle, spordan ekonomiye kadar onlarca alanda referans kaynağı olarak kullanılmaya başlandı. Tzu, *Savaş Sanatı* isimli eserinde; planlama, savaş, saldırı, taktik konumlandırma, gücün kullanımı, zayıf ve güçlü noktalar, manevra, taktik değişiklikler, ordunun ilerlemesi, arazi, cephede dokuz konum, ateşli saldırı ve istihbarat isimli 13 başlık altında savaş sanatına dair 384 esası incelemişti.

oluşturan krallıklarından biri olan Wu'da yaşamış bir general olarak anlatır. Buna göre Tzu, ünlü Çinli düşünür Konfüçyüs'le de çağdaştı. Ayrıca sosyal bir sınıf olan Shi'ye mensuptu. Shiler, Çin tarihinin Bahar ve Sonbahar olarak adlandırılan dönemlerindeki toprak konsolidasyonu sırasında düklük unvanlarını kaybetmiş asilzadelerin torunları olan topraksız bürokratlardı. Gezerek akademik çalışmalarda bulunan birçok Shi'nin aksine Tzu, paralı askerlik yapmıştı. Yine kayıtlara göre Wu kralı Helu, MÖ 512 civarında, askerî alandaki eseri *Sun Tzu*'yu (Qinh

Hanedanlığı'ndan önceki dönemde kitap, yazarının ismini taşıyordu) tamamlamasının ardından kendisine generallik görevi vermişti. Tzu hem askerî danışmanlık yapacak hem de yazmaya devam edecekti. Kahramanımızın göreve başlamasının ardından daha önce yarı barbar bir kavim olarak düşünülen Wu Krallığı, Bahar ve Sonbahar dönemlerinin en güçlü devletlerinden Chu'yu fethederek, devrinin en güçlü devletlerinden biri olmuştu. Her zaman barış dolu ve huzurlu bir hayat isteyen Sun Tzu, Kral Helu'nun Chu'yu fethetmesinin ardından birdenbire ortadan kayboldu. Bu yüzden hakkındaki bilgiler hep bölük pörçük kalacaktı.

MÖ 290'lı yıllarda Çin'in Zhao bölgesinde yazan tarihçi Zhuang Zi, Tzu'nun teorilerinin, hem saldırı hem de savunmaya yönelik dövüş sanatı teknikleri ve hem silahlı hem de silahsız savaş teknikleri ile birleştirildiğini kaydeder. Özetle Tzu, *Bing-Fa* ile bugün bizim Asya dövüş sanatları olarak bildiğimiz tekniklerin felsefi temelini atmıştır. Fransız misyoner Jean Joseph Marie Amiot, 1722'de Sun Tzu'nun kitabını Fransızcaya çevirerek (kitap ilk kez bir Avrupa diline tercüme ediliyordu) *Art Militaire des Chinois* ismini vermiş ve bu isim, daha sonra İngilizceye çevrilen kitaplara *The Art of War* (Savaş Sanatı) isminin verilmesinde etkili olmuştu.

Savaş Sanatı, tarihteki en önemli strateji referanslarından biri oldu ve zamanla eserin şöhreti, kendisi hakkında zaten çok az şey bilinen yazarını gölgede bıraktı. Peki Çin edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan ve Mao Zedong'dan Joseph Stalin'e, Napolyon'dan General Douglas MacArthur'a kadar onlarca kudretli isme ilham kaynağı olan bu eserde ne anlatılıyordu?

Asırlara meydan okuyan kitap: Savaş Sanatı

Savaş Sanatı, her biri savaşın farklı bir yönünü anlatan 13 bölümden oluşur ve devrinin askerî stratejileri ve taktikleri üzerine temel başvuru kaynağı olarak kabul edilir. Aynı zamanda

strateji üzerine yazılmış en ünlü ve en eski eserlerden biri olan Tzu'nun bu eseri, hem Doğu hem de Batı dünyasında askerî planlama, ticari hayat ve spor da dâhil olmak üzere onlarca alanda karar alıcılara ilham kaynağı olmaya devam ediyor.

Bambu sopaları üzerine yazılmış orijinal versiyonu arkeologlar tarafından Nisan 1792'de bulunmadan önce, *Savaş Sanatı*'nın en çok kullanılan versiyonu, Wei Krallığı'nın kurucusu Cao Cao'nun *Annotation of Sun Tzu's Strategies* (Sun Tzu'nun Stratejilerinden Haşiyeler) idi. Bu eserin önsözünde Cao Cao, daha önceki haşiyelerin, kitabın önemli esaslarına odaklanmadığını yazıyordu.

Savaş Sanatı'ndan sıklıkla yapılan alıntılar, bugün modern Çin'de deyim ve atasözleri olarak kullanılıyor. Söz gelimi kitabın üçüncü bölümünden alınan şu madde gibi:

"Eğer hem düşmanı ve hem kendinizi iyi biliyorsanız, yüzlerce savaşta yüzlerce kez kazanırsınız. Eğer kendinizi biliyor, düşmanı bilmiyorsanız; birini kazanır, diğerini kaybedersiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı biliyorsanız, her zaman kaybedersiniz."

Ayrıca *Savaş Sanatı*, bugün birçok Doğu Asya ülkesinde askerî okul sınavlarında adaylara sorulan soruların temelini teşkil ediyor. Hatta Japonya'da Sengoku dönemi sırasında Takeda Shingen (1521–1573) isimli bir *daimyo*nun (Japon derebeyi) kitabı iyi kavradığı için girdiği bütün savaşları hiç silah kullanmaksızın galip bitirdiği bile söylenir. Öyle ki Tzu'nun eseri, Shingen'e kendi savaşçılık öğretisi olan Fūrinkazan'ı (Rüzgâr, Orman, Ateş ve Dağ) oluşturmasında ilham vermişti. Bu felsefeye göre savaşçı, "rüzgâr gibi hızlı, orman gibi sessiz, ateş gibi insafsız ve dağ gibi sabit" olmalıydı.

Tzu'nun idealleri, asırlarca Çinli ve Japon savaşçılara ilham kaynağı oldu. Eserinde silahlarla ilgili teknik bilgiler de aktaran Tzu'nun asıl vurgusu ise strateji, istihbarat, karakter ve liderlik sanatı üzerine olmuştu. Özellikle bir komutanda olması gereken istihbarat toplama yeteneği ve yaratıcılık gibi değerler üzerine

yaptığı yorumlar, ölümünün üzerinden asırlar geçmesine rağmen, başta askeriye olmak üzere, hayatın birçok alanındaki liderlere öncülük etmeye devam ediyor.

NOTLAR

› Sun Tzu bugün kendisine en çok atıfta bulunulan Çinlidir.

› Brezilya Millî Futbol Takımı'nın eski çalıştırıcısı ve dünya futbolunun ünlü isimlerinden teknik direktör Luiz Felipe Scolari, maç taktiklerini hazırlarken Sun Tzu'ya kulak veren isimlerden biriydi. 2002 Dünya Kupası'nı kazandırdığı Brezilya Millî Takımı oyuncularına kitabın bir kopyasını dağıttıran Scolari, 2006 Dünya Kupası'nda Portekiz'in İngiltere'ye karşı kazandığı zaferi de teknik direktör olarak kitaptan esinlendiği taktiklere bağlamıştı.

› Vietnam Savaşı sırasında Amerikalılara karşı savaşan Vietkong subayları, gerilla savaşıyla ilgili önermeleriyle öne çıkan *Savaş Sanatı*'nı başucu kitabı yapmışlardı.

› Amerikalı diplomat Henry Kissinger, birçok eserinde ve Beyaz Saray'da görevli olduğu yıllarda sıklıkla Sun Tzu'ya atıfta bulunmuştur.

Makedonya'dan yola çıktı, tüm dünyayı fethe kalktı

BÜYÜK İSKENDER (*Alexander the Great*)

(MÖ 356-323)

"Bir kuzunun komuta ettiği bir aslanlar ordusu beni korkutmaz. Ama aynı şeyi, bir aslan tarafından komuta edilen kuzu ordusu için söyleyemem..."

Büyük İskender

Şüphesiz ki hiçbir asker, 16 yaşında general, 20'sinde kral, 26'sında dünyanın en büyük imparatorluklarından birinin hâkimi olan ve 33 gibi genç bir yaşta ölen İskender kadar bu kitapta yer almayı hak etmiyor desek abartmış olmayız. İskender ya da tüm dünyada efsaneleşmiş ismiyle Büyük İskender...

Büyük İskender, 11 yıl boyunca çoğunlukla sayı bakımından kendi ordusundan daha üstün güçlere karşı verdiği savaşlardan hiçbirini kaybetmedi. Bilinen dünyanın tamamını fethetmeye girişen ilk askerî lider olarak, daha önce hiç görülmemiş ve denenmemiş bir şey yaptı; piyadeleri, atlıları ve mühendisleri istihbarat ve lojistik desteğiyle birleştirdi. Batı ve doğuyu birleştirme çabalarıyla, fethettiği topraklara Yunan siyasetini, askerî ve ekonomik uygulamalarını götürerek dünyayı değiştirmeye soyundu. Kısmen başarılı da oldu.[1]

1 Michael Lee Lanning, "Alexander the Great", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 15.

Napoli Müzesi'nde sergilenen ve İskender'i MÖ 333'teki İssus Savaşı'nda, sevgili atı Bucephalus üzerinde resmeden bu mozaik, Pompei'deki kazılarda bulundu. Savaşta ölen atını, adına bugün Pakistan sınırları içinde kalan bir şehir kurduracak kadar çok seviyordu.

İskender, MÖ 356'da Kral Philip ve Kraliçe Olympias'ın çocuğu olarak dünyaya geldi. Kraliyet ailesinde doğmanın avantajlarını sonuna dek kullandı. Sadece ünlü filozof Aristo'dan özel dersler aldığını söylememiz bile yetiştiği ortamı anlamamız açısından aydınlatıcı olacaktır. Çocukluğu babasının savaşçılarıyla geçti. Daha 16'sında kendisinden emir alan askerler vardı! İki yıl sonra MÖ 338'de kazanılan ve tüm Yunan Yarımadası'nın Makedonların eline geçmesini sağlayan Chaeronea Savaşı'nda, babasının yanında, ordunun başındaki komutanlardan biri olarak kılıcından kan damlatmaya başlamıştı bile.

Kral Philip, Pers İmparatorluğu'nu fethetmek amacıyla Küçük Asya'yı (Anadolu) işgal planları yaptığı sırada kendisine diş bileyen bir muhafızı tarafından öldürülünce, hem hayallerine hem de bu dünyaya veda etmek zorunda kaldı. Lakin hayalleri yetim kalmayacaktı. 20 yaşındaki İskender, babasının yerini aldı. Tabii bu arada babasını öldüren kişi başta olmak üzere tüm muhaliflerini temizletmeyi de ihmal etmedi. Dünyayı fethe çık-

"Nasıl gökyüzünde iki güneşe yer yoksa, bu dünyada da iki hükümdara yer yok" diyerek tüm dünyayı fethe soyunan İskender, hiçbir zaman geceleri savaşmadı. Gündüzü tercih etmesinin sebebi, düşmanlarının, onları nasıl mağlup ettiğini görmesini istemesiydi.

madan önce etrafında kendisine ayak bağı olacak kimse istemiyordu.

En modern orduya komuta etti

İskender, tahtın yanı sıra çok iyi eğitilmiş ve disipline edilmiş; normal mızrakların iki kat uzunluğundaki *sarissa*'ları kullanan mızrakçıların etrafında organize olmuş deneyimli bir ordunun da tek varisi olmuştu. Sarissa birliklerini, hareket kabiliyeti yüksek hafif piyade birlikleri destekliyordu.[2] Atlı süvariler, mızrakçılar tarafından düşman savunmasına açılan yarıklardan veya düşmanın nispeten daha savunmasız yan cephelerinden saldırıyordu.

İskender, daha cesedi soğumadan, babasının Küçük Asya hayalini hayata geçirmek için 30 bin mızrakçı, piyade ve mühendisle 6 bin atlı süvariden oluşan ordusunun başında

2 Michael Lee Lanning, "Alexander the Great", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 15.

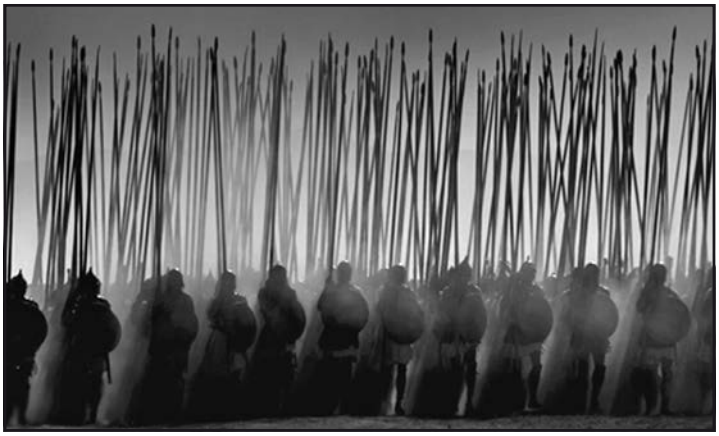

İskender, normal mızrakların iki kat uzunluğundaki sarissa'ları kullanan mızrakçıların etrafında organize olan deneyimli ordusuyla hiçbir savaşı kaybetmedi. Atlı süvariler, mızrakçılar tarafından düşman savunmasına açılan yarıklardan veya nispeten daha zayıf olan kanatlardan saldırıyor, kısa zamanda düşmanı göçertiyordu. İskender ile birlikte, savaşlarda strateji önemli bir rol oynamaya başladı.

geçti. İşgalin önündeki tek engel Perslerin deniz gücüydü. Bu durum, üzerinde durmaya değmeyecek kadar küçük bir donanmaya sahip olan İskender'in gözünü korkutmadı. "Donanmaya karşı denizden savaşmak zorunda değiliz" mantığıyla hareket eden Makedonyalı, Pers limanlarına karadan saldırarak ve düşman donanmalarının destek üslerini yok ederek bu dezavantajını dengelemeye çalıştı.

İskender, Akdeniz boyunca Anadolu'daki ilerleyişini sürdürdü. MÖ 334'te Granicus Nehri'ne ulaşana kadar çok az direnişle karşılaşmıştı. Burada ilk kez Perslerle karşı karşıya geldi. Asker sayısı açısından üstün olan İskender, yine de hiç fark edilmeden nehri geçti ve sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Sadece birkaç yüz asker kaybıyla kısa sürede zafer kazandı. Ordusuyla birlikte, güneye doğru, bugün Suriye'nin kuzeydoğusunda bulunan Issuz'a kadar herhangi bir engelle karşılaşmaksızın yoluna devam etti. Burada Kral III. Darius'un komutasındaki, kendi ordusundan üç kat daha büyük olan ana Pers ordusuyla karşılaştı (Bazı kaynaklar Darius'un ordusunun 10 kat daha büyük

olduğunu söyler).[3] Genç Makedonyalı, alışılageldiği üzere hücum emrini vermekte gecikmedi. İskender'in yaya mızrakçıları, başlangıçta sayıca üstün olan Pers ordusunun savunmasını yaramadığı gibi, atlı süvarilerin cephelerden yaptığı saldırılar da başarısız oldu. Askerlerinin morali kırılmaya başlamıştı ki İskender, adeta intihar komandosu gibi, askerlerinin başına geçerek doğrudan Darius'u hedef alan bir saldırı başlattı. Pers Kralı'nın önünde yer alan savunma hattı, daha güçlü olan Makedonyalı süvariler karşısında tutunamadı. Darius ve askerleri öyle hızlı kaçtı ki Kral'ın annesi, karısı ve hatta çocukları savaş meydanında kaldı. Daha önceki seferlerinde teslim olmayan tüm köylerin ahalisini kılıçtan geçiren İskender, burada farklı bir siyaset uygulayarak, düşmanı kazanma yoluna gitti. Esir alınan kraliyet ailesi üyelerine statülerine göre davranılmasını emretti. Esir düşen Pers askerlerine ve paralı askerlere de idam edilmek yerine taraf değiştirme fırsatı verdi. Darius'a gelince... Bir daha yolları hiç kesişmedi. Zira, kimi kaynaklara göre Pers Kralı, Bessus isimli bir adamı tarafından öldürülmüştü. İskender, Bessus'u yakalatarak çarmıha gerdirdi. *Düşmanını ancak kendisi öldürebilirdi, bir başkası değil.*

Kendisini Tanrı olarak görmeye başladı

Ertesi yıl İskender, bugün Lübnan'ın güneyinde, Akdeniz kıyılarında bulunan liman kenti Tyre'ya 7 ay süren bir kuşatma gerçekleştirdi. Şehir düşünce Gazze'yi ele geçirmek için güneye doğru hareket etti ve Mısır'ı işgal etti. MÖ 332'nin sonlarına doğru Nil Nehri'nin ağzında, kendi adını yaşatacak İskenderiye'yi kurdu. Kent bir anda Yunan dünyasının ticaret, bilim ve edebiyat merkezi olmuştu. Öte yandan kazandığı zaferlerle doğasındaki megalomani harekete geçen genç kumandan, Tanrı Ammon'a ithaf edilen büyük Mısır tapınaklarını ziyaret ettikten sonra ilahî köklere sahip olduğunu iddia etmeye başlamıştı. Bu

3 Michael Thompson, *Granicus 334 BC: Alexander's First Persian Victory*, Osprey, 2007, s. 36-53.

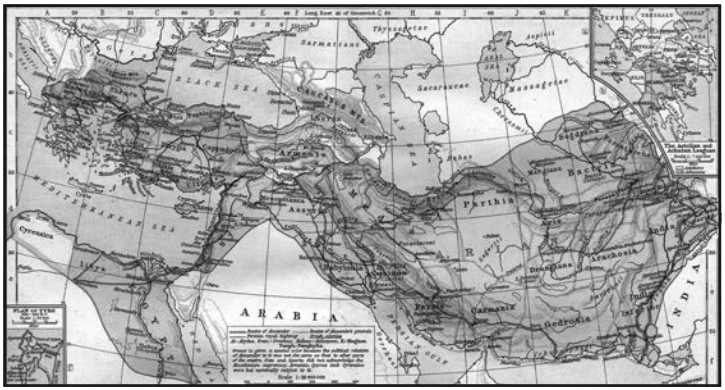

Makedonların bu yenilmez lideri 33 yaşında, sıtma olduğu tahmin edilen bir hastalıktan dolayı ya da kimilerine göre her büyük imparator ya da kralın ardından iddia edildiği üzere zehirlenerek öldüğünde, ardında sınırları bugünkü Yunanistan'dan Himalayalara kadar ulaşan devasa bir imparatorluk bırakıyordu.

arada tapınağın can derdine düşmüş rahiplerinin, "Zeus ve Ammon aynı Tanrı. Sen de Ammon'un oğlusun, sen de Tanrı'sın!" şeklindeki söylemleri, İskender'deki bu ruhsal dönüşümü daha da şiddetlendirdi. Öyle ya, kendisinden sayıca üstün orduları defalarca yenmiş, dünyanın en önemli savunma hatlarından biri olan Tyre gibi şehirleri fethetmiş, defalarca ölümden kurtulmuş ve iki yıl içinde Pers İmparatorluğu'nun büyük bir bölümünü ele geçirmişti. *Bunları bir Tanrı'dan başka kim yapabilirdi ki!* Zaten en şiddetli savaşlarda gösterdiği cesaret ve sergilediği liderlikten dolayı kendisine aşırı hayranlık besleyen askerleri, İskender'in "kutsanmış" olduğunu kabul etmekte çok zorlanmayacaktı.

Makedonyalı, MÖ 331 ile birlikte dünyayı fetih seferine yeniden başlayarak Dicle ve Fırat nehirlerini geçti. 1 Ekim'de (Ay Tutulması'na göre bu tarih doğrulanmıştır) İskender, bir kez daha kendisinden sayıca üstün olan Pers ordusunu yendi. Yorgun askerleri, Perslerin başkenti Persopolis'te soluklanmaya, yorgun olmayanlarıysa kraliyet hazinesini yağmalamaya başlamıştı.

MÖ 330'un sonlarına doğru önüne geçilemeyen Makedon, bütün Anadolu'yu ve Pers topraklarını kontrol ediyordu. *Beş yıldan kısa bir sürede dünyanın en büyük imparatorluğunu kurmuştu.* Her ne kadar babasının bütün hayallerini gerçekleştirmişse de bunlar İskender'i tatmin etmedi. Takip eden 3 yıl içerisinde Afganistan, Orta Asya ve Hindistan'ın kuzeyini fethetti. Bu seferler sırasında, Hindistan kralı Porus'un 2 binden fazla fille desteklenmiş ordusunu tarumar ettiği kanlı Hydaspes Nehri Savaşı da dâhil olmak üzere, İskender hiçbir savaşı kaybetmedi.

Savaş stratejileri onunla başladı

İskender'den önce genel bir savaş planı üzerinde çalışmak ya da özel stratejiler geliştirmek gibi kavramlar bilinmiyordu. Cephe taktikleri henüz gelişmemişti. Kural basitti: Sayıca üstün ve iyi silahlanmış olan, savaşı kazanırdı. Makedon lider, düşmanı kuşatmaya dönük manevralar geliştirdi ve yaya birlikleriyle atlı süvarileri koordine etti. Stratejilerine deniz kuvvetlerini de dâhil etti. Savaş gemileri tasarlatarak asırlarca deniz savaşlarında önemli bir güç olacak silahlı kadırgaların ortaya çıkmasını sağladı. *İskender'den önce savaşlar bir sokak kavgasına benziyordu; İskender'den sonraysa büyük ama provası yapılmamış bir oyuna dönüştü.*[4]

İskender, Porus'u yenmesinin ardından seferlerine devam etmek istiyordu; ancak ordusu 8 yıldır devam eden savaşlardan bitap düşmüştü. Kurmaylarının çoğu da eve dönme taraftarıydı. Genç kral sonunda genel eğilime kulak verdi. Makedonya'ya doğru dönüşe geçen büyük fatih, fethettiği toprakların yönetimini kendi subaylarına ve güvenini kazanmış eski düşmanlarına bıraktı. Esir alınan Pers askerleri Makedon taktiklerine göre eğitilerek, Makedon ordusuna dâhil edildi.[5] Batıyı ve doğuyu birbirine bağlayan diğer bir etken olarak İskender, yaklaşık 10

4 Michael Lee Lanning, "Alexander the Great", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 17.

5 Joyce Helen Chandler, *Alexander The Man: King Alexander*, 2006, s. 74-75.

bin askerini Persli kadınlarla evlendirmişti. Kendisi de böyle bir evlilik yapanlar arasındaydı.

Makedonların lideri evine asla varamadı. İlahlık iddialarına rağmen yolda hasta olması, kendisinin de ölümlü bir fani olduğunu net bir şekilde ona hatırlatmıştı. MÖ 323'te, 33 yaşındayken, sıtma olduğundan şüphelenilen bir hastalıktan dolayı bu hayata veda etti. Muhtemelen hiçbir zaman ölmeyeceğine kendisini şartlandıran İskender, yerine ne birini getirmiş ne de veliaht tayin etmişti. Tek vasiyeti, imparatorluğunun "en güçlü olanın ellerine kalması" şeklindeydi. Ancak hiç kimse İskender'in gücüne sahip değildi. Ölümünün ardından bir yıl içerisinde imparatorluğu ve ordusu parçalara ayrılarak, ihtişamını kaybetmeye başladı.[6]

Makedon Kral, teşkilatlandırmadaki yeteneği, stratejik ve taktiksel açıdan getirdiği yenilikler ve kişisel cesaretiyle dünyayı değiştiren askerî liderler arasındaki haklı yerini almıştı. Batı ve doğu arasında ilişki kurmada ve Yunan medeniyetini geniş topraklara yaymada başarılı olmuş, bu arada birer ticaret ve kültür merkezi olan 70'ten fazla şehir kurmuştu. Kendi geliştirdiği saldırı ve kuşatma taktikleri, gelecek asırlar için model olmasının yanı sıra, askerî taktikleri, hem Romalılar hem de daha sonra Napolyon tarafından kurulan imparatorluklar için standart oluşturacaktı.[7]

6 Graham Phillips, *Alexander The Great*, 2004, s. 19.

7 Joyce Helen Chandler, *Alexander The Man: King Alexander*, 2006, s. 74-75.

NOTLAR

- Genç yaşta (ya da ölümünden kısa süre önce), sarhoşken, yakın arkadaşlarından Clitus'u öldürdüğü iddia edilir.
- Daha çocuk yaşta, tarihin en önde gelen filozoflarından Aristo'dan dersler aldı.
- Homer'in Truva savaşlarını destansı bir şekilde dile getirdiği *İlyada* isimli eserindeki savaş tasvirlerinden ilham aldığı için eserin bir kopyasını sürekli yanında bulundururdu.
- Mısır'ın Thebes şehrine saldırdığında, tapınaklar ve şair Pindar'ın evi hariç tüm binaların yıkılmasını emretmişti. Zira Pindar, şiirlerinden birinde Büyük İskender'in dedesine övgüler yağdırıyordu.
- Ömrü boyunca, en başta Mısır'ın İskenderiye'si olmak üzere, kendi adıyla anılan 70'ten fazla şehir kurdurdu. Türkiye'deki İskenderun bunlardan biridir.
- Çocukluğu boyunca yanından ayırmadığı ve üzerinde birçok savaş kazandığı sevgili atı Bucephalus, Hint racası Porus ile yaptığı savaşta ölünce, atın öldüğü yerde onun adına bir şehir kurdurdu. Bugün bu şehrin Pakistan'ın Jhelum şehri olduğuna ya da onun yakınlarında bir yerde kurulduğuna inanılır.
- Üç eşi vardı: Roane, Statiera ve Parysatis. Biri, metresi Barsine'den olan Herakles, diğeri eşi Roane'den olan IV. Alexander olmak üzere iki de çocuğu oldu. Her ikisi de genç yaşta öldürüldü.
- Bir efsaneye göre İskender, bugünkü Eskişehir yakınlarında bulunan Gordion'da, bir kılıç darbesiyle, Kral Midas tarafından atılan Gordion düğümünü çözmeyi başarmıştı. Buna göre düğümü çözen, tüm Asya'ya hâkim olacaktı.
- Pragmatik bir liderdi. Gerektiği zaman tüm muhalefeti ezip geçerken, kimi zaman da kendi ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde, muhalefetin ve düşmanlarının kendi kontrolü altında yaşamasına izin verdi.

› Antik Yunan'ın, "İnsanlar ikiye ayrılır: Yunanlar ve barbarlar" şeklindeki inancının aksine, ölümünden kısa süre önce, döktüğü tüm kana rağmen, "Tüm insanlar kardeştir, tek bir büyük krallık altında uyum içinde yaşamalıdır" demişti.

Roma'nın belalısı Kartacalı General

HANNİBAL

(MÖ 247-183)

"Ya bir yol bulacağız, ya bir yol yapacağız."

Hannibal

Günümüzde savaş taktikleri askerî akademilerde okutulan Kartacalı komutan Hannibal, filler üzerinde dağları aşarak Romalıları dize getirmiş, adını tarihin en önemli askerleri arasına yazdırmıştı. Savaş meydanlarında aklındakileri hayata geçirebilmesi sonucu genellikle "askerî stratejinin babası" olarak da anılan Hannibal, yenilikçi süvari taktikleri sayesinde Roma'ya karşı 15 yıl boyunca akıl almaz bir mücadele verebilmişti.[1]

Bu büyük kumandan hakkındaki ilk bilgiler, düşmanlarından nefret ettikleri kadar saygıyla karışık bir korku da besleyen Romalılara ait yazmalardan elde edilmişti. Bununla birlikte hiç şüphe yok ki Roma İmparatorluğu'na karşı bir güç birliği oluşturmak için tüm batıyı kapsayan etkinliği, kurduğu casus ağı ve askerî gücün yanı sıra diplomasiyi de ustalıkla kullanması ne kadar ileri görüşlü olduğunu kanıtlıyordu. Hannibal, Roma emperyalizmine karşı büyük bir inatla mücadele eden dehasına yaraşır düzeyde, diğer kültürlerle kendini donatması ve birçok yabancı dili anadili gibi bilmesiyle de ilginç bir kişilikti. Ama onu unutulmaz kılan, kış koşullarında 100 bin asker ve 37 fil ile

1 Michael Lee Lanning, "Hannibal", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 115.

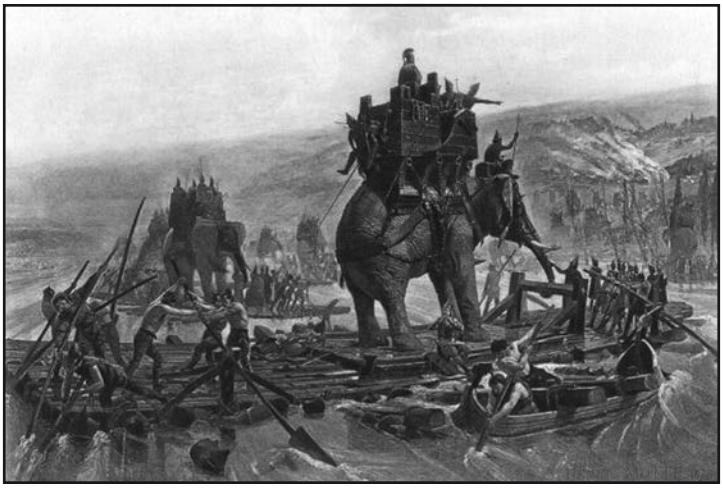

100 bin asker ve 37 fille yola çıkan Hannibal, Pireneler ve Alpleri aşarken, daha Romalılar ile karşılaşmadan ordusunun yarısını kaybetmesine rağmen; Ticino, Trebbia, Trasimeno ve Cannae'de düşmanı bozguna uğratmayı başarmıştı. Üstelik bu savaşların yarısında bir gözü de görmüyordu.

Pireneler ve Alpleri aşarken, ordusunun yarısını kaybetmesine rağmen, muzaffer Romalıları üç büyük savaşta da yenme başarısını göstermesiydi.

Kartaca, Akdeniz'in en müreffeh sahillerinden biri haline gelmiş ve zengin bölgelere sahip olmuş ancak Romalılarla yapılan Birinci Pön (Punic) Savaşı'nda (MÖ 264-241) çok fazla kayıp vermişti. Roma, zaferine karşılık Kartaca'nın en önemli eyaletini, Sicilya'yı ele geçirmiş; Kartaca'da patlak veren iç savaşın ardından Sardunya ve Korsika'yı da almıştı. Hannibal bugün Kuzey Afrika'daki Tunus'un kuzeydoğusunda bulunan Kartaca'da MÖ 247'de doğduktan sonra bir asilzade olan babası Hamilcar Barca'dan eğitim almış, Birinci Pön Savaşı'nda Romalılarla savaşmak için İspanya'ya giden babasına eşlik etmişti. Başarısız olunan bu savaşın ardından Hannibal, babasına Roma'dan sonsuza dek nefret edeceğine dair söz verdi. O andan itibaren hayatını, dünyanın bu en güçlü imparatorluğuyla savaşmaya adayacaktı.

Hannibal'ın hilal şeklinde dizilmiş ordusu, Romalıların elit askerlerinin merkezden baskısıyla geri çekildi; Romalılar ilerledikçe Kartaca ordusu kanatlardan Roma ordusunu sararak çember içine aldı. Romalı askerlerin arkasından Kartaca süvarileri saldırdı. Düşman hatlarını yaramayan ve arada kalan Romalılar yok edildi. Bu, o dönem için oldukça yeni bir savaş taktiği idi.

MÖ 221'de, o sırada 20'li yaşlarının ortalarındaki Hannibal'a, öfkesini eyleme dönüştürebileceği bir fırsat doğacaktı. Kayınbiraderinin ölümüyle İber Yarımadası'ndaki askerî güçlerin kumandasını devraldı. İki yıl içinde Kartaca'nın Roma ile yaptığı anlaşmaları çiğneyip geçerek bütün İspanya'yı fethetti.

Hannibal, Romalılara yenildikten sonra Girit'e, ardından da Romalılara karşı ayaklandırmaya çalıştığı Bithynia kralı Prusias'ın yanına gitmişti. Prusias onu Romalılara teslim etmeye kalkışınca kendisini zehirledi. Kartacalılar bu büyük askerin anısına sikke bastırmakta gecikmeyecekti.

Romalılar üzerlerine gelen bu öfke dalgasını fark etmekte gecikmeyecekti. Kartaca'ya ültimatom verildi:

"Ya Hannibal'ı teslim edersiniz ya da gelir, biz alırız!"

Tabii ki Kartaca, küstahça bulduğu bu ikaza kulaklarını tıkadı. Öfkelenen Roma, MÖ 218'de savaş ilan etti. İkinci Pön Savaşı başlamıştı.

"Siz gelmeyin, biz savaşı Roma'ya getiririz!"

Romalıların taktiklerine cevap vermek yerine Hannibal, savaşı doğrudan Roma'ya taşımaya karar verdi. "En iyi savunma, hücumdur" ilkesine inanıyordu. MÖ 219'un Eylül ayında Alp Dağları'nı geçmek için 50 bin kişiden ve 40 filden oluşan bir ordunun başındaydı. Kötü hava şartlarından ve dağlarda yaşayan kabilelerin saldırılarından dolayı yaşanan kayıplara rağmen Kartacalı, destansı 15 günlük yürüyüşünü tamamlamış, Romalıların karşısına dikilmişti. Daha iyi eğitilmiş ordusu, hazırlıksız olan Roma askerlerini Trebia ve Ticinus savaşlarında bozguna uğrattı. İtalya'nın kuzeyi artık Hannibal'dan sorulacaktı.

Kuzey İtalya'nın yerlileri ve aynı zamanda Romalıların geleneksel düşmanları olan Galyalıları da ordusuna katan Hannibal, güneye doğru ilerlemeye başladı. MÖ 217'de Roma konsülü Gaius Flaminus'u Trasimeno Gölü yakınında yenilgiye uğrattı ve çok verimli bir yer olan Campania bölgesini harabeye çevirdi.[2] Hannibal ve Kartacalılar, ertesi yıl, Romalıların çok da etkili olmayan bölgesel direnişi bir kenara bırakılırsa, Aufidus Nehri'ndeki Cannae'ye ulaşana kadar, ciddi bir güçle karşılaşmadı. Hannibal burada bir kez daha Romalılara saldırdı. Üstün durumdaki süvarilerinin manevra kabiliyetinin verdiği avantajla doğrudan Roma savunmasının merkezini hedef aldı ve buradaki askerlerin büyük kısmını yok etti. Elli binden fazla Romalı,

2 Richard A. Gabriel, *Scipio Africanus: Rome's Greatest General*, s. 39.

kendi askerlerinden yedi binden daha azını kaybetmiş Hannibal'ın eline esir düşmüştü.[3]

Hannibal şimdi hem Napoli hem de Roma'ya doğru ilerleyebilirdi; ancak Roma'nın firar eden müttefikleri ile birleşme planı gerçekleşmedi. Öte yandan Kartaca'dan talep ettiği destek, siyasetçilerin kıskançlıklarından dolayı cevapsız kalmıştı. Bu zorluklara rağmen ilerlemeye devam etti. Eğer kuşatmaya elverişli silahları ve yeterli adamı olsaydı başarılı da olabilirdi. Buna karşın savaş meydanında Romalılara karşı galip gelmeye devam etti; ancak MÖ 215 ve MÖ 211 yıllarında saldırdığı başlıca Roma kentleri, Kartaca güçlerini geri püskürtmeyi başaracaktı.

Kardeşinin kellesi gönderildi

Kartaca'dan gelecek takviyeyi garantiye alamayan Hannibal, İspanya'daki Kartaca ordusunun kumandanı olan küçük kardeşi Hasdrubal'dan yardım istedi. Ancak Romalılar bu sefer Alpler üzerinden gelecek Kartaca saldırısına hazırlıklıydılar. Hasdrubal ise Romalı kumandan (Sonradan Roma'yı ateşe verdirmesi ile ünlenecek) Cladius Nero'nun ordusu ile çarpışıyordu. MÖ 207'de Metaurus Nehri'nde Nero tarafından bozguna uğrayan küçük kardeşin kellesi, Romalıların zafer işareti olarak, Hannibal'a gönderilecekti...

Hannibal'ın destek umudu yok olmasına rağmen inadı tükenmemişti. Savaşmaya devam etti. Romalılar kendisini İtalya'nın güneyinde öldürmeye çalıştılar; Kartacalı General, İtalya'nın "topuğunda" bir çeşit gerilla savaşı yürütmeye başladı. Ancak geride bıraktığı düşmana gereken hassasiyeti göstermemişti.[4] Nitekim Alp Dağları'nı geçer geçmez yendiği Romalı General'in oğlu Scipio 204'te Kartaca'yı işgal edince, Hannibal

3 Michael Lee Lanning, "Hannibal", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 116.

4 Ross Leckie, *Scipio Africanus: The Man who Defeated Hannibal*, Regnery, 1998, s. 75.

topraklarını savunmak üzere İtalya'dan çekilmek zorunda kaldı. *Bu kez ezelî düşmanı Romalılar savaşı onun kapısına getirmişti.*

Hannibal, işgalci Roma askerleriyle karşılaşmak üzere, özünü İtalya'daki on beş yıllık seferinden emekli olmuş askerlerin oluşturduğu elli bin kişilik yeni bir ordu kurdu. Scipio ve Hannibal, 202'de Zama Savaşı'nda (Aynı zamanda Naraggara Savaşı olarak da bilinir) karşı karşıya geldi. Zaferlerinin büyük kısmına süvarilerinin avantajı sayesinde ulaşan Hannibal, bu kez aynı silahı daha isabetli kullanan ve sayıca üstün olan düşman tarafından yenildi. Kartacalıyı Afrika topraklarında mağlup eden Scipio, "Africanus" unvanını kazandı.

Teslim olmaktansa intiharı seçti

Her ne kadar Kartaca ve Roma, 201'de barış anlaşması imzalamışsa da Hannibal, mücadeleyi yeniden başlatmak için hem hükümet hem de ordu içinde kulis yapmaya başladı. Roma'dakiler faaliyetlerinden şüphelenmiş, Kartacalılarsa barışın bozulma ihtimalinden dolayı huzursuz olmuştu. Kartaca, 196'da Roma'nın ısrarları üzerine Hannibal'ı Suriye'ye sürgüne göndermek zorunda kaldı. Ama Roma'nın yeminli düşmanı burada da boş durmayacaktı. Küçük Asya'nın (Anadolu) kuzeyindeki Bithynia'ya (Bugünkü Bolu, Kastamonu, Bursa ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafi alanın Antik Çağ ve sonrasındaki adı) kaçmadan önce Suriye'de Roma'ya karşı başarısız bir ayaklanma girişimine ön ayak olmaya çalıştı. Ardından 183'te veya muhtemelen bir yıl sonra, Anadolu topraklarında Romalılara yakalanmak üzereyken zehir içerek intihar etmeyi tercih etti. Öldüğünde yetmiş yaşındaydı.

Roma kayıtlarına göre Hannibal, ölmeden hemen önce, "Romalıları daha fazla sinirlendirmeyelim, çünkü yaşlı bir adamın ölümünü beklemenin çok uzun olacağını düşünüyorlar" demişti.[5]

5 John Prevas, *Hannibal Crosses the Alps: The Invasion of Italy and the Punic Wars*, Da Capo Press, 1998, s. 218.

Birbiri ardına gelen zaferlerinden daha ziyade, ordusunu ve fillerini Alp Dağları'ndan geçirmesiyle ünlenen Hannibal, Kartaca'nın yetiştirdiği en büyük askerdi. On beş yıl süren seferi sırasında uzaktaki toprakları başarıyla idare etmesi, elde ettiği ganimetleri adil olarak dağıtması ve taktik anlayışı sayesinde hayatta kalmayı başararak, efsane bir kumandan olarak anılmayı hak etmişti. Askerleriyle birlikte bütün zorluk ve tehlikelere beraber göğüs germiş, hatta 217 yılının soğuk kışında bir kamp sırasında yakalandığı enfeksiyon sonucu gözlerinden birini kaybetmişti. Romalı vakanüvisler, Hannibal'ın liderliğini, "Yapamayacağı veya yapmayacağı işler için hiçbir zaman başkalarına ihtiyaç duymadı" şeklinde kayda geçirmişti.

Her ne kadar ünü ülkesinin sınırlarının dışına taşmış ve hayatı hakkında anlatılan abartılı hikâyeler onu bütün askerî liderlerin en büyüğü olarak tasvir etmişse de kimi askerî tarihçilere göre Hannibal bu tür övgüleri hak etmiyor. Manevralarında cesur, komut verirken korkusuz ve süvari taktiklerini hayata geçirirken zekiydi, doğru. Ama kimilerine göre Scipio, birçok açıdan daha iyi bir kumandandı ve bunu da kanıtlamıştı. Ancak yine de hikâyesi sadece düşmanları tarafından kayıt altına alınan Hannibal, adı büyük zaferlerle ve cesaretle eşdeğer görülen bir asker olarak tarihe geçmeyi başarmıştı.[6]

MÖ 3. ve 2. yüzyılın Akdeniz dünyası, bir tür birliğe dönüşüm sürecinde idi. MÖ 4. ve 3. yüzyıllarda bölünen bölge, hem kültürel hem de siyasi açıdan kendisini yeniden yapılandırıyordu. Büyük ve tek bir Akdeniz İmparatorluğu'nun oluşması kaçınılmazdı ve İkinci Pön Savaşı, doğacak bu imparatorluğun bir Roma mı, yoksa Kartaca dünyası mı olacağını belirlemişti. *Hannibal'ın ölümünün ardından Roma, altı asır boyunca hiçbir ciddi meydan okumayla karşılaşmadı.*

6 Michael Lee Lanning, "Hannibal", *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*, Citadel, 2002, s. 118.

NOTLAR

› Kartaca, MÖ 814 yılında, Filistin topraklarında bulunan Tire (Sur) kentinden gelen Fenikeli tüccarlar tarafından Tunus Yarımadası'nda kurulmuş bir Fenike kolonisidir. Kartaca, Fenike dilinde "Yeni Şehir" anlamına gelir.

› Kartacalılar hayatına dair kayıt tutmadığı için, bugün Hannibal'a dair bilinenlerin çoğu Roma kaynaklarına dayanır.

› Kartacalılar, Hannibal'ın Alpleri geçişini kutlamak için bir yüzünde onun, diğer yüzünde de bir filin olduğu sikkeler bastırmıştı.

› Yüz bin askerle çıktığı İtalya seferindeki ilk savaşın sonunda Hannibal'ın sadece 26 bin askeri ve tek bir fili kalmıştı. O filin üzerinde de kendisi vardı.

› Roma'ya saldırmayınca generallerinden biri, kendisine, "Savaşmayı biliyorsunuz ama kazanmayı bilmiyorsunuz" demişti.

› Zama Savaşı'nda Romalılar, trompetler çalarak Hannibal'ın 80 savaş filini şaşırtarak, ordunun koordinasyonunu bozmuştu.

› Kendini zehirlediği yer olan Libyssa, günümüzün Gebze'sidir. İntiharının ardından burayı bizzat Romalılar da ziyaret etmiş, hatta Roma imparatoru Septimius Severus'un Hannibal adına yaptırdığı anıt 11. yüzyıla kadar ayakta kalmıştı.